

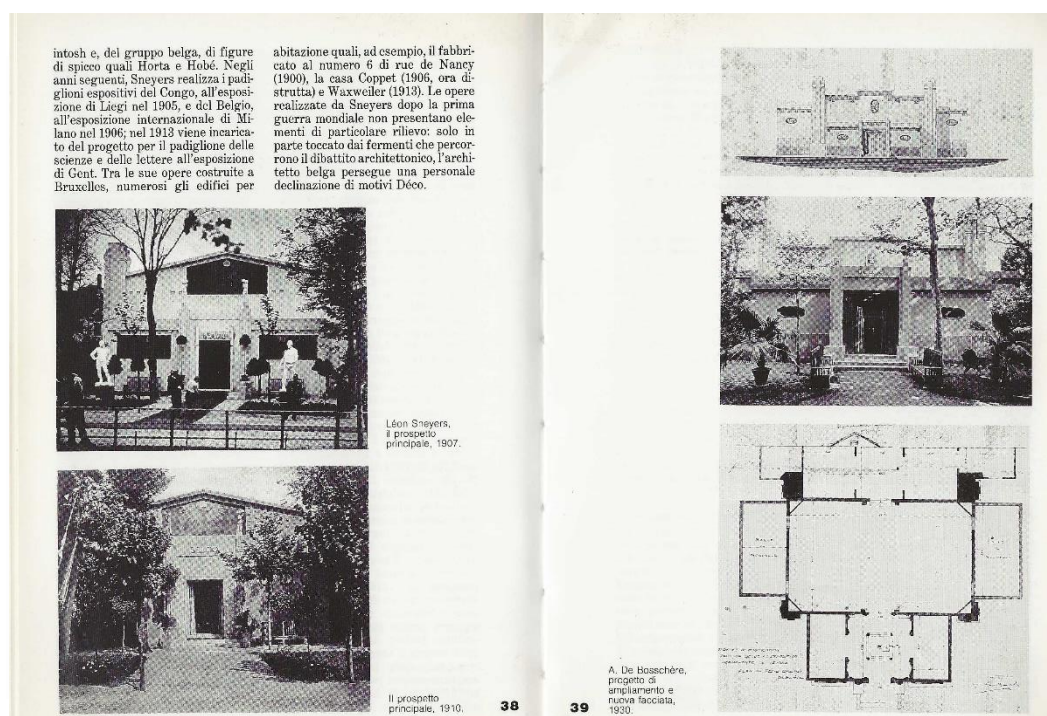
Ensor in Venetië 1950

Volgend jaar 2024 wordt het ENSOR jaar. Het start reeds in december in zijn stad Oostende. MuZEE brengt de tentoonstelling "Rose, Rose, Rose à mes yeux – James Ensor en het stilleven in België 1830-1930" met als curatoren prof. Dr. Bart Verschaffel en Sabine Taevernier. Een meer dan boeiende invalshoek om het Ensorjaar te starten!

Wat zeker is, het topwerk van Ensor "De intocht van Christus in Brussel" komt niet terug naar België, ook niet naar Oostende. Het blijft in optimale condities hangen in het Getty museum in Los Angeles. Spijtig dat dit werk zijn geboortestad heeft verlaten voor altijd.

In 1990 kreeg ik samen met Christian Kieckens de opdracht om een expositie samen te stellen in het Belgisch paviljoen in Venetië gebouwd in de publieke tuin *I Giardini di Castello*. In 1991 werden de landenviljoenen voor de eerste maal aangewend voor de Biennale Architectuur. Dit initiatief van professor Francesco Dal Co gaf aan dit gebeuren een grote internationale uitstraling. In september 1991 opende de expositie "Architetti della Fiandra" in aanwezigheid van de toenmalige Minister voor Cultuur Patrick Dewael ¹. Binnen de gewaardeerde scenografie van Christian Kieckens brachten wij werk van verschillende architecten die elk konden kiezen op welke wijze zij hun werk konden presenteren .

Publicatie "Marco Mulazzani, I Padiglioni della Biennale Venezia 1887-1988" Uitgever Electa, 1988, pp. 38 & 39.

De eerste Kunstbiënnale in Europa, deze van Venetië, opende op 30 april 1895 met een expositie in het nieuw Italiaans paviljoen. Aangezien België als eerste zijn landenviljoen bouwde in de Giardini, kreeg het een geprivilegieerde ligging aan de brede laan die de inkom met het Italiaans paviljoen verbindt. De paviljoenen van de drie grote Europese landen, Duitsland (1909), Groot-Brittannië (1909) en Frankrijk (1912) werden gegroepeerd aan het uiteinde van een tweede aslijn. De belangrijkste uitbreiding van de Giardini gebeurde in het begin van de jaren dertig met de toevoeging van een terrein aan de overzijde van *Canale di Sant Elena*.

In het vooruitzicht van een catalogus nam ik als curator de beslissing om als inleiding iets te schrijven betreffende het paviljoen uit 1907 ontworpen door de Brusselse architect Léon Sneyers (1877-1949) ². In functie van deze tekst deed ik in het rijke archief van de Biënnale onderzoek en dit werd gebundeld in de catalogus en in een uitvoerig artikel verschenen in het tijdschrift Forum ³.

Venetië Belgisch paviljoen foto Marc Dubois

Juist de klassieke opbouw van het Sneyers paviljoen met het mooi binnenvallend daglicht is een genereus geschenk, zowel aan de kunstenaars als aan de bezoekers. Het is een architectuur die rust uitstraalt en die er niet op uit is om zichzelf in het middelpunt te plaatsen, een kenmerk dat wel aan te wijzen is in meer recente paviljoenen van de Giardini. Het gebouw kreeg in de loop der jaren aanpassingen maar het oorspronkelijk concept van een klein museum met zenitale dakverlichting bleef behouden. Tijdens de periode 1940-1945 werd een Biënnale georganiseerd maar die werd door de geallieerde landen geboycot. Het Belgisch paviljoen werd in 1942 aangewend voor een expositie betreffende het Futurisme.

Interieur Belgisch paviljoen Expositie Biënnale 2021

Interieur Belgisch paviljoen 2018 foto's Marc Dubois

Gezien de slechte bouwfysische toestand wilde de Regie der Gebouwen, verantwoordelijk voor het beheer van het paviljoen, in het begin der jaren '90 het gebouw slopen en vervangen door een nieuwbouw. Hiervoor maakte bOb Van Reeth / AWG samen met ingenieur Réne Greisch (BEG) uit Luik een voorstel ⁴. Het voorstel werd echter niet verder uitgewerkt. Dank zij architect Jan Vermassen, toenmalig medewerker van Minister Hugo Weckx, werd er uiteindelijk een overeenkomst bereikt tussen de Waalse en Vlaamse Gemeenschap en kreeg Georges Baines de opdracht het paviljoen te renoveren ⁵. Baines had net woning Guiette van Le Corbusier in Antwerpen en het Museum van Elsene op een voorbeeldige wijze gerenoveerd.

Ensor in het Belgisch paviljoen 1950

De Oostendenaars konden voor het laatst dit werk zien in de zomer van 1949, tevens het jaar dat Ensor overleed op 19 november 1949. Als eerbetoon aan Ensor werd in 1949 de groots opgezette expositie "Gloires de la peinture moderne" georganiseerd van 23 juli tot 22 augustus, een tentoonstelling van zeer korte duur volgens huidige normen. Voor deze expositie verliet het topwerk van Ensor voor de tweede maal zijn woning. Voor het overbrengen naar de Thermen werden bijna geen voorzorgen genomen. Een foto van dit transport verscheen in het boek "Vernieling en wederopbouw Oostende 1944-1958" en toont het werk op straat zonder bescherming terwijl Ensor door het raam de activiteiten volgde.

Oostende "De intocht van Christus in Brussel" verlaat de woning van Ensor 1949. Uit boek "Vernieling en wederopbouw Oostende 1944-1958" 2019, p. 161

Foto Erwin Mahieu

Bij mijn onderzoek in de archieven van de Biennale vond ik een schitterende foto genomen tijdens de XXV Biennale d'Arte di Venezia van 1950. In het midden van de centrale ruimte in het Belgisch paviljoen stond vrij opgesteld het indrukwekkend meesterwerk "De intocht van Christus in Brussel" dat Ensor gedurende zijn gehele leven bewaarde in zijn woning. Aan de muren hingen nog verschillende werken van Ensor. In de andere ruimtes werd ook werk getoond van o.a. Frits Van Den Berghe, Jean Brusselmans, Paul Delvaux, Constant Permeke, Gustave De Smet, Edgard Tytgat, Jules De Bruycker, Frans Masereel en Rik Wouters (als beeldhouwer) ⁶.

Ensor in het Belgisch paviljoen 1950

Foto: Archivio Storico delle Arti Contemporanee Venezia

Nieuw Museum in Oostende

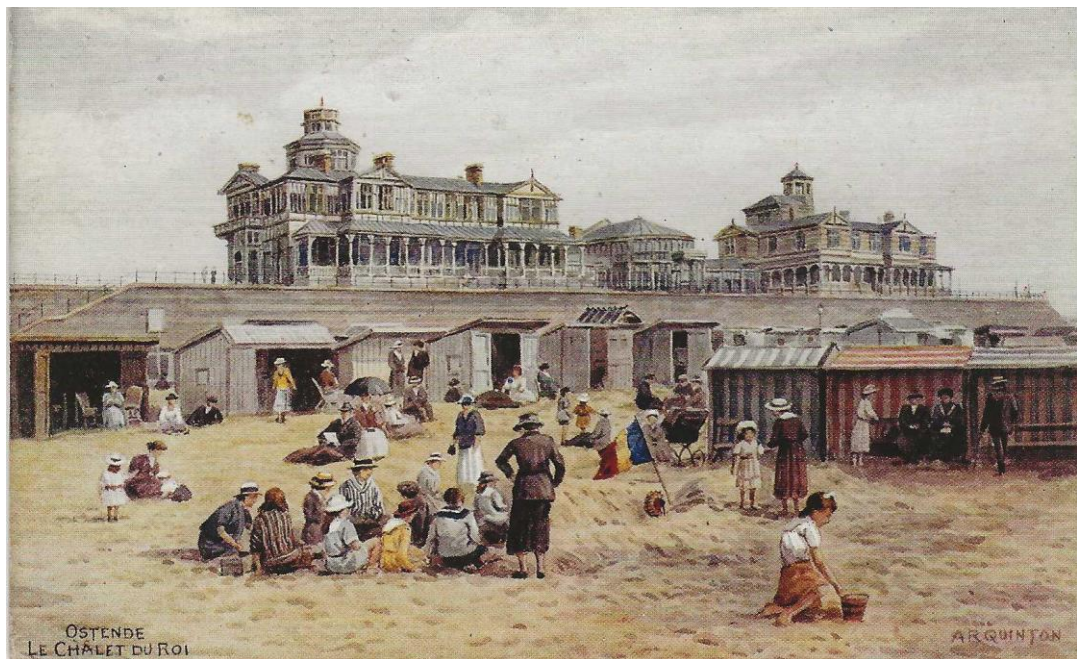
Oostende kwam zwaar gehavend uit de oorlog 1940-1945 ⁷. Ongeveer alle publieke gebouwen werden vernield. Ook het Feestpaleis op het Wapenplein ging in de vlammen op, een gebouw dat fungeerde om de kunstcollectie te presenteren. Dat bij de wederopbouw het RTT/PTT gebouw, het Kursaal, de hippodroom en de haveninfrastructuur de voorrang kregen is evident.

In de zomer van 1945 verhuist architect Gaston Eysselinck (1907-1953) naar Oostende om intens te werken aan zijn ontwerp voor het nieuw postkantoor met telefooncentrale. De eerste perspectieftekeningen dateren van november 1945. Zijn visie op de wederopbouw van Oostende, zowel op architectonisch als op stedenbouwkundig vlak, formuleerde hij in een reeks artikels die hij publiceerde in 1947, 1948 en 1949 in het socialistisch weekblad *Voor Allen* onder de titel *Kroniek van de wederopbouw* ⁸. Nadien, midden 1948, werd de titel vervangen door een meer algemene hoofding *Met open kijkers*. Eysselinck ondertekende zijn artikels met 'de EG'. Hij koos resoluut voor een medium met een directe impact op de lokale beleidsvoering. Eysselinck formuleerde zijn visie en kritiek niet in een architectuurtijdschrift of vakblad maar wel in een lokale socialistische krant. Hiermee hoopte hij in de eerste plaats de

stedenbouwkundige discussie een grotere maatschappelijke en politieke betekenis te geven. Eysselinck pleitte ervoor om bij de democratisering van het kusttoerisme het cultureel aspect niet te verwaarlozen, maar integendeel te activeren.

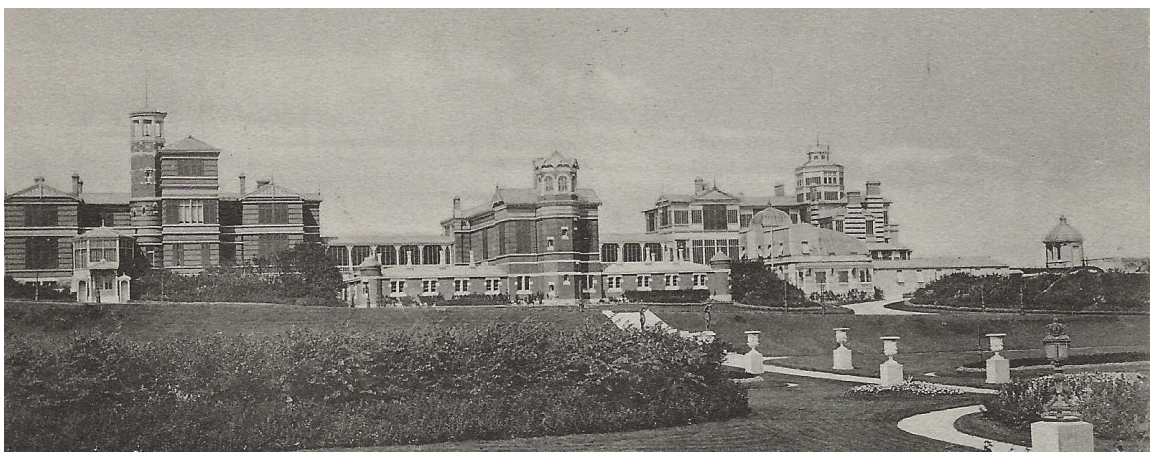
Hij legde zelfs de relatie tussen de inplantingsplaats van een nieuw museum en het idee om een verzameling aan te leggen met als hoofdthema de wisselwerking tussen kunst en water. Het museum moest voor hem in de eerste plaats hulde brengen aan de grote Oostendse schilders, in het bijzonder aan James Ensor. Na de oorlog, toen er nog geen sprake was van een nieuwbouw, begon het stadsbestuur onder impuls en advies van Frank Edebau opnieuw werken aan te kopen van onder andere Spilliaert en Ensor ⁹. Eysselinck had hiervoor lovende woorden in *Voor Allen*. In verband met kunstwerken maakte hij de volgende opmerking: 'De intocht van Christus te Brussel mag Oostende niet ontgaan en de recuperatie van naar Duitsland weggevoerde werken of kunstschaten zou logischerwijze eerst en vooral de op dat gebied geteisterde steden moeten begunstigen' .

De Koninklijke Villa (Le chalet du Roi), gelegen tussen Kursaal en het Thermenpaleis was zwaar beschadigd. Deze site was voor Eysselinck de ideale locatie voor een nieuwe bibliotheek en museum ¹⁰ . Uiteindelijk koos Oostende voor een nieuw museum op de bovenste verdieping van het Feestpaleis, een meer dan ongelukkige keuze.

Oostende, Chalet du Roi werd zwaar beschadigd in 1940-1944. Voor Eysselinck een geschikte locatie voor en nieuw museum met als thema de zee.

Postkaart collectie Marc Dubois

Oostende, Chalet du Roi vanaf stadszijde.

Postkaart collectie Marc Dubois

Dat het liberaal bestuur de voorstellen van de socialist Eysselinck niet in overweging zou nemen was voorspelbaar. Men mag niet vergeten dat in de jaren dertig koning Leopold III een villa bouwde in Knokke, in het Zoute met als architect Viérin. Oostende wilde het statuut terug en was voor een nieuwe villa op dezelfde plaats van waar Leopold II zijn chalet bouwde. Het idee van Eysselinck om op de plaats van de nieuwe Koninklijke Villa een culturele infrastructuur te bouwen had Oostende een grote uitstraling te geven. Kan men zich even voorstellen dat op deze verhoogde site een museum zou staan met als thema de zee en de Oostendse schilders en met als topwerk "De intocht van Christus in Brussel" van Ensor? Een meer dan gemiste kans voor Oostende! Voor Eysselinck was de taak van een architect om vooruit te zien, om mogelijkheden voor de toekomst naar voor te brengen ¹¹. Maar het verhaal van de Oostendse musea verliep anders.

Marc Dubois

November 2023

Eindnoten

¹ Het was de eerste internationale presentatie van de jonge generatie architecten uit Vlaanderen: Robbrecht & Daem, Liebaut, Van Hee, bureau DMT, De Smet & Vermeulen, Kieckens, De Geyter en Beel, daarbij vergezeld door architecten van de vorige generatie zoals Luc Deleu en bOb Van Reeth. Bij de selectie was er ook het voorontwerp van het Raveel Museum in Machelen, ontworpen door Stéphane Beel.

² H. Paindaveine, Léon Sneyers et l'intérieur moderne / 1877-1948, in: Vienne / Bruxelles ou la fortune du Palais Stoclet, Brussels, 1987, p.47-57.

Marco Mulazzani, I Padiglioni della Biennale Venezia 1887-1988, Venezia, Milano, 1988.

³ Marc Dubois, I Giardini's first pavilion / II primo padiglione nei Giardini, in: Architetti della Fiandra, Brussel, 1991, pp.10-13.

Marc Dubois, De Biënnale van Venetië / Architectuur en het Belgisch paviljoen, in: Forum International, nr.3, 1990, pp. 22-29.

Marc Dubois, Belgisch paviljoen in Venetië, in: A Plus, nr. 213, 2008, pp.126-127.

Marc Dubois, Le pavillon belge à Venise, in: A Plus, nr.213, 2008, pp. 126-127.

Marc Dubois, The Belgian pavilion in Venice, pp. 78-79, in: A+ 1907 After the Party, Hors Serie, 2008.

⁴ Una Mostra, Un Padiglione, Una Porta, Tijdschrift S/AM, nr.4, 1991.

⁵ Steven Jacobs, Restauratie 'Belgisch Paviljoen', in: Jaarboek Architectuur Vlaanderen 1996-1997, Brussel, 1997, pp.198-201.

⁶ Els Strubbe (red.), In de ban van de Biënnale van Venetië, Vlaams Cultureel Centrum de Brakke Grond, Amsterdam, 1995.

⁷ Marc Dubois (red.), Vernieling en wederopbouw Oostende 1944-1958, Oostende, 2019.

⁸ 'De EG' is volgens Eysselinck een landbouwwerktuig met als functie 'in de eerste plaats nivelleren en struikelstenen bovenhalen'. Hiermee hoopte hij een open en vruchtbare discussie over architectuur en stedenbouw op gang te brengen. De letters verwijzen ook naar zijn naam. *Voor Allen*, nr. 21, 1947 (eerste artikel)

⁹ *Voor Allen*, nr. 35, 1947.

¹⁰ *Voor Allen*, nr.36, 1947

¹¹ Eysselinck pleitte om het nieuw Kursaal te bouwen op de site van het vernielde Royal Palace Hotel tegenover de hippodroom. De site van het huidige Kursaal zou een open plaats worden met zicht op zee.